

Maršal Tuhačevski — tvorac koncepcije „duboke bitke”

General-pukovnik u penziji, prof. dr *ZLATKO RENDULIĆ*, dipl. inž.

Pojava tenkova pred kraj prvog svetskog rata na strani Antante, bila je najava novih mogućnosti u izvođenju operacija, ali dolazi suviše kasno da bi se uloga tenka mogla sigurnije potvrditi.

U periodu između dva svetska rata, vojni teoretičari u Francuskoj, Velikoj Britaniji i SAD, sem retkih izuzetaka (Fuller i de Gaulle), ne prihvataju radikalnije promene u manevarskom tipu rata, pa i kada su mogućnosti tenkova i aviona za podršku postale evidentne.

Često se pogrešno smatra da su prvo u Nemačkoj nastale ideje o radikalnim promenama u izvođenju operacija sa novom ulogom tenkova i avijacije za podršku. Pažljivo proučavanje činjenica pokazuje da je u periodu od 1929. do 1936. godine u SSSR-u maršal Tuhačevski sa svojim saradnicima definisao i detaljno razradio koncept »duboke bitke«, zasnovan na dubokim tenkovskim prodorima. Posle njegove tragične smrti, u Staljinovim čistkama, njegovi radovi su sakriveni od javnosti i za njih se zna tek od nedavno, posle njegove rehabilitacije. Na osnovu tih radova može se zaključiti da je u pitanju vojni teoretičar najvišeg ranga, koji je odlično sagledao uticaj tehničko-tehnološkog progressa tog perioda na promene u ratnoj veštini.

U V O D

Prvi svetski rat predstavlja školski primer zaostajanja vojne misli u odnosu na tehničko-tehnološki faktor tog vremena. Ratni planovi Nemačke i Francuske predviđali su kratkotrajni, izrazito manevarski tip rata. Rat se ubrzo pretvorio u dugotrajni iscrpljujući rovovski rat sa borbenim dejstvima samo u zoni neposrednog dodira. Ništa se nije ostvarilo od predviđanja u ratnim planovima. Nepredviđena snaga vatre učinila je te planove potpuno neadekvatnim (masovna pojava mitraljeza, pušaka sa magacinom za municiju i precizne artiljerije).

Pojava tenka pred kraj rata na strani Britanaca i Francuza bila je samo najava novih mogućnosti u izvođenju operacija, ali je došla suviše kasno. Interesantno je da vojni

stručnjaci u Francuskoj i Velikoj Britaniji posle prvog svet-skog rata, sem retkih izuzetaka, nisu prihvatili manevarski tip rata čak i kada su mogućnosti tenka i aviona za neposrednu podršku postale evidentne. Iz memoara generala de Gaulla vidi se da je sve njegove predloge za formiranje krupnih tenkovskih jedinica francuski generalštab jednostavno odbio.

Može se reći da je ideja o radikalnijim promenama u načinu izvođenja operacija bila strana francuskim, britanskim i američkim vojnim krugovima, bez obzira što su borbena sredstva za to bila »nadohvat ruke«. Često se pogrešno smatra da je prvo u Nemačkoj formirana koncepcija »duboke bitke« kojom se ostvaruje simultana neutralizacija velikog dela pozadine protivnika. Nemci su sa svojom spregom »Panzer-Stuka«¹ ostvarili pravo iznenađenja u početnom delu drugog svetskog rata i vrlo su uspešno izvodili u to vreme i »duboku bitku«.

Pažljivije proučavanje činjenica pokazuje da je koncepcija »duboke bitke« već ranih tridesetih godina razrađena u SSSR-u, a njen tvorac je maršal Mihail Nikolajevič Tuhačevski. U stvari, on nije samo idejni tvorac te koncepcije, nego ju je sa svojim saradnicima detaljno razradio. Značajno je takođe, da on ne zauzima ulogu nekog vizionara dalje budućnosti nego je svoje ideje strogo uobličio unutar okvira tehničko-tehnološkog razvoja tog vremena. Tenk i avion za neposrednu podršku približavali su se vrhuncu svojih mogućnosti kao borbena sredstva tog perioda. Njegova tragična smrt imala je za posledicu da u SSSR-u jedno vreme dolazi do stagnacije u primeni njegovih ideja. Ipak, one doživljavaju puni trijumf pošto je zaustavljeno nemačko napredovanje posle napada na SSSR.

U poslednje vreme u SAD i kod oružanih snaga NATO-pakta pojavile su se ideje koje se konačno mogu svesti na »duboku bitku«. Novembra 1984. godine NATO je formalno prihvatio doktrinarni koncept »napada na snage iz dubine« (Follow-on Forces Attack FOFA) koji je definisao general Bernard Rogers, tada vrhovni komandant oružanih snaga NATO u Evropi. U SAD termini »uvećano bojište« i »integrirano bojište« koji su se pojavili posle završetka rata u Vijetnamu u početku su uneli dosta zbrke i general D. A. Starry ih je dalje razradio sve do doktrinarnog koncepta »vazdušno-

¹ Stuka-Sturzkampflugzeug (borbeni avion za obrušavanje)

-kopnene bitke«. Oba doktrinarna koncepta zasnivaju se na činjenici da moderna senzorska tehnika omogućava komandantu da »vidi« ciljeve u dubini neprijateljskog rasporeda, te ih sa novim preciznim oružjima može uništavati.

Može se reći da se oružane snage NATO-pakta i SAD tek početkom osamdesetih godina okreću od koncepcije vođenja operacija u zoni neposrednog dodira (attritional warfare) prema »dubokoj bici«.

Potrebno je spomenuti da »duboka bitka« nije izum ovog veka i da je dobro poznata iz historije ratova. Tipičan primer je način ratovanja Džingis Kana i njegovih naslednika. Mongolska konjica je prodirala u pozadinu protivnika tempom koji se može uporediti sa prodorima tenkovskih jedinica u drugom svetskom ratu. Prema tome, u ovom razmatranju ne postoje pretenzije da se maršalu Tuhačevskom pripiše izum ideje o »dubokoj bici«. On je samo prvi u periodu između dva svetska rata razvio koncepciju »duboke bitke« nakon što su mogućnosti tenkova i avijacije postale evidentne.

TUHAČEVSKI — ŽIVOT, RAD I SMRT

Tuhačevski je rođen kao četvrto dete 1893. godine u plemićkoj porodici u Belorusiji. To nije bila baš neka poznata porodica, nego bi se pre moglo reći plemićka porodica u propadanju. Otac mu je bio osrednji zemljoposjednik, opterećen finansijskim nedaćama, ali mu ipak omogućava vrlo solidno obrazovanje. U mladosti je iskazao talenat za muziku i do kraja života je odlično svirao na violini. Odlično je govorio francuski, a kasnije u vojnim školama savladao je i nemački jezik. U osamnaestoj godini počeo je vojno obrazovanje u Kadetskoj školi carice Katarine II, a od 1912. godine pohađao je poznato Aleksandrovsko vojno učilište. Bio je jedan od najboljih učenika u historiji tog učilišta i završio ga je 1914. godine. Ubrzo je otišao na front prema Pruskoj gde su se vodile teške bitke. U jednoj od bitaka, februara 1915. godine, njegova jedinica je desetkovana a on je, onesvešten od eksplozije granate, pao u nemačko zarobljeništvo. Kao mlad oficir sa odličnim poznavanjem francuskog i nemačkog jezika bezuspešno je pokušavao da pobjegne, dok se konačno nije obreo u Ingolstadtu u Bavarskoj. To je bio specijalni zarobljenički logor za francuske i ruske oficire koji su pokušavali bekstvo.

Tu je sreo Charlesa de Gaulla i izgleda da je jedno vreme bio sa njime u zajedničkoj sobi. Ipak o tome nema pouzdanih podataka i može se smatrati da su neke sličnosti u njihovim kasnijim vojnim gledištima proizvod čiste slučajnosti.

Tuhačevski se nije smirio ni u Ingolstadtu i nastavlja sa pokušajima bekstva sa ciljem da se dokopa Švajcarske granice. Nema pouzdanih podataka da li je u tome konačno uspeo ili je razmenjen kao zarobljenik, ali se pouzdano zna da se oktobra 1917. godine našao u Moskvi.

Početak 1918. godine u Moskvi on se priključio boljševicima kada je većina njegovih drugova, mnogo manje talentovanih oficira, polako prešla u suprotni tabor. U stvari, to nije bio samo izbor jedne od suprotstavljenih strana, nego potpuno opredeljenje za ideje oktobarske revolucije. Mladi Tuhačevski bio je fasciniran Lenjinovom ličnošću i takav je ostao do kraja života. Kasnije, on je svojim drugovima govorio: »Moj istinski život otpočeo je oktobarskom revolucijom«. To nije bila samo fraza poručnika aristokratskog porekla, koji se našao u revolucionarnoj vojsci, nego istinsko opredeljenje za stvar u koju je on duboko verovao.

Ubrzo je postao član komunističke partije i kao natprosečno sposoban oficir brzo napreduje. Njegove sposobnosti prvo zapaža Trocki, a ubrzo se je za njega posebno zainteresovao V. I. Lenjin. Iz dokumentacije se zna da je Lenjin posebno cenio »njegov ispitivački um, ogromnu radnu energiju i inicijativu kod rešavanja teških problema«.

Kako je kontrarevolucija napredovala Tuhačevski je dobijao sve odgovornije dužnosti. U nekim slučajevima i Lenjin je učestvovao u određivanju Tuhačevskog na kritična mesta na frontovima. Jedno od takvih kritičnih mesta, gde je on poslat da stabilizuje stanje, bio je istočni front. On tu nalazi jedinice u teškom stanju, ali uspeva zajedno sa Kujbiševim da ih organizuje u tri pešadijske divizije i konačno formira iz njih Prvu revolucionarnu armiju. Tuhačevski je postao komandant te armije, a ubrzo je i front na istoku stabilizovan.

Krajem 1918. godine nastala je teška situacija na južnom frontu i vojni revolucionarni komitet određuje Tuhačevskog na taj front. On je komandovao 8. armijom, a ujedno je bio i zamenik komandanta fronta. Ubrzo je nastao preokret i već januara 1919. godine napredovanje crvenih preraslo je u opštu ofanzivu snaga Južnog fronta i Donska armija Krasnova je žestoko poražena.

Marta 1919. godine situacija na istočnom frontu ponovo se pogoršava. Tuhačevski je ponovo premešten na taj front gde preuzima komandu 5. armije koja je odigrala značajnu ulogu u porazu Kolčakovih snaga. Sposobnost Tuhačevskog ističe se ne samo u uspešnom vođenju operacije nego i u veoma brzom formiranju krupnih vojnih sastava iz manjih revolucionarnih grupa. Lenjin je govorio da je 5. armija »za godinu dana od nevelike grupe prerasla u armiju sa velikim revolucionarnim elanom«.

Tuhačevski je posedovao velike sposobnosti za prihvatanje kalkulisanog rizika, a ispoljavao je izuzetnu ličnu hrabrosti i inicijativu. U zapovesti Revolucionarnog vojnog saveta republike od 28. decembra 1919. godine piše: »Nagrađuje se počasnim zlatnim oružjem komandant 5. armije drug M. N. Tuhačevski za ličnu hrabrost, široku inicijativu, energičnost, snalažljivost i stručnost ispoljenu za vreme pobedonosnog pohoda Crvene armije na Istoku«.²

Početkom 1920. godine situacija na kavkavskom frontu postala je kritična i Tuhačevski je postavljen za komandanta tog fronta. Pristanak za to postavljanje dat je od CK partije i lično od Lenjina. Tuhačevski je odmah izvršio pregrupisanje jedinica i već u februaru 1920. godine one su energično prešle u ofanzivu. Krajem marta glavna grupacija Denjikinove armije je razbijena i povukla se na severni Kavkaz, a time je završeno kritično stanje na kavkaskom frontu.

U maju iste godine Tuhačevski je premešten na zapadni front jer je akcijama Poljske situacija naglo pogoršana. Pod komandom Tuhačevskog jedinice Zapadnog fronta prešle su u ofanzivu i prodrle do neposredne blizine Varšave, ali su tu pretrpele neuspeh. Neki kritičari smatraju da zbog suviše brzog napredovanja njegovih jedinica Tuhačevski snosi dobar deo odgovornosti za taj neuspeh. Smatra se da je potcenio protivnika koji je bio odlično opremljen i naoružan, sa dosta francuskih vojnih instruktora velikog ratnog iskustva. Sem toga, Tuhačevski je verovao da će proletarijat Varšave dići ustanak kada se tamo pojave jedinice Crvene armije. Očito, on je bezrezervno verovao u neke Lenjinove postavke koje u ovom slučaju nisu bile realno procenjene. Većina vojnih historičara smatra da za neuspeh u ratu sa Poljskom on snosi

² M. N. Tuhačevski, *Izabrana dela*, tom prvi (prevod sa ruskog), »Vojnoizdavački zavod«, Beograd, 1985, str. 20.

samo manji deo krivice, tako da je njegov ugled vojskovođe ostao neokrnjen.

U 1921. godini po direktnom nalogu V. I. Lenjina, Tuhačevskom je povereno komandovanje snagama za ugušenje pobune u Kronštatu. Očito je da je Lenjin imao izuzetno poverenje u njega kada mu je poverio tako delikatan zadatak, koji nije povezan samo sa poznavanjem ratne veštine nego zahteva i istančano političko rasuđivanje. Tuhačevski je 18. marta ugušio kronštatsku pobunu i odmah molio da bude premešten na Zapadni front. Tu se vrlo kratko zadržao jer je već 6. maja 1921. godine postavljen za komandanta jedinica u Tambovu gde je došlo do pobune esera. Odluku da mu se poveri gušenje tambovske pobune doneo je Centralni komitet partije uz direktno učešće Lenjina. Do 14. juna 1921. godine pobuna je ugušena i Tuhačevski je ponovo preuzeo komandu Zapadnog fronta.

Posle završetka građanskog rata Tuhačevski je 25. jula 1921. postavljen za načelnika i vojnog komesara Vojne akademije Crvene armije (tačnije Radničko-seljačke Crvene armije — RKKA). To je tada bila jedina ustanova za školovanje rukovodećeg i višeg komandnog sastava RKKA. Maja 1924. godine Tuhačevski je postavljen za pomoćnika, a zatim za zamenika Frunzea koji je bio načelnik RKKA. Istovremeno je bio i glavni rukovodilac odeljenja za strategijske studije pri Vojnoj akademiji RKKA. Tuhačevski je sarađivao sa Frunzeom tokom građanskog rata i ta prisna saradnja je nastavljena. Između njih je postojalo međusobno uvažavanje i pod rukovodstvom Frunzea Tuhačevski je 1925. godine počeo rad na reformama u sovjetskim oružanim snagama. Novembra 1925. godine imenovan je za načelnika štaba RKKA i na toj dužnosti je ostao do maja 1928. godine.

Lenjinova smrt, 1924. godine predstavljala je težak udarac za Tuhačevskog. Ubrzo, oktobra 1925. umro je i Frunze. Njih dvojica su najbolje poznavali i cenili radne sposobnosti Tuhačevskog.

Kao načelnik štaba RKKA Tuhačevski je intenzivno sprovodio modernizaciju RKKA. Juna 1931. postavljen je za načelnika naoružanja RKKA, a potom za zamenika komesara narodne odbrane i zamenika predsednika Revolucionarnog vojnog saveta. Tu dužnost je obavljao sve do maja 1937. godine kada je u Staljinovim čistkama uhapšen i polovinom juna iste godine osuđen na smrt streljanjem.

U toku građanskog rata Tuhačevski je stalno premeštan na kritična mesta na frontovima i gotovo uvek je uspevao da stabilizuje stanje, a često i da postigne pobedu. Premda se uvek nalazio na isturenim mestima i bio poznat po ličnoj hrabrosti, njegova reputacija nije izgrađena po šablonu legendarnog konjanika kao što je na primer bio Buđoni. Tuhačevski je bio legendarni vojskovođa za koga se zna da je pobeđivao svoje protivnike superiornom ratnom veštinom. Centralni komitet partije i Lenjin uvek su ga slali na mesta gde je trebalo znatno više »mućnuti« glavom nego mahnuti sabljom.

Ovako obrazovan vojskovođa sa neospornim uspesima iz vremena građanskog rata, čije sposobnosti je i Lenjin poznavao i visoko cenio, nije mogao biti po volji Stalinu kada je on započeo svoj uspon ka neograničenoj moći. Staljinu su više odgovarali vojni rukovodioci tipa Vorošilova koji sem iskustva iz građanskog rata nisu pokazivali nikakve sposobnosti za razvoj moderne vojne teorije. To se konačno ispoljilo i pri napadu Nemačke na SSSR, kada su omiljeni Staljinovi vojni rukovodioci Vorošilov i Buđoni pokazali potpunu nesposobnost u vođenju ratnih operacija.

Hapšenje Tuhačevskog, u maju 1937. godine predstavlja početak poznatih montiranih procesa protiv visokih vojnih rukovodioca. Njegova smrt streljanjem i dalji obračuni sa starom gardom visokih vojnih starešina spada u najsravnije epizode Staljinove ere. Sve okolnosti tog montiranog procesa još nisu za javnost do kraja rasvetljene. Prema jednoj verziji sovjetska obaveštajna služba je nasela nemačkoj tako što joj je podmetnut dokument sa falsifikovanim potpisom Tuhačevskog koji govori o njegovoj zaveri. Neshatljivo je da bi u normalnim okolnostima bilo koja obaveštajna služba mogla biti tako grubo prevarena jednim falsifikatom. Prema drugoj verziji sovjetska obaveštajna služba je preko svojih kanala sugerisala nemačkoj stvaranje takvog dokumenta i njegovo doturanje Staljinu preko neutralnih kanala da bi cela stvar izgledala verovatnija. U svakom slučaju apsurdno je da bi Tuhačevski oformiljivao neki zavernički dokument sa Nemcima i na kraju ga još i potpisao. Da je reč o najgrubljem falsifikatu vidi se i po tome što su Tuhačevski i drugi visoki vojni rukovodioci rehabilitovani još u Brežnjevljevo vreme, kada se na sve moguće načine odugovlačilo sa iznošenjem istine o Staljinovim čistkama.

SSSR je skupo platio čistku visokih vojnih rukovodilaca na čelu sa Tuhačevskim. Pri napadu na SSSR Nemačka je primenila način izvođenja operacija upravo onako kako je predviđao Tuhačevski. Teoriju »duboke bitke« on je prvi razradio sa saradnicima i ona je u klasičnom vidu primenjena protiv SSSR-a. Tek na prelazu iz 1942. u 1943. godinu Crvena armija je osposobljena da uzvraća udarce koristeći način vođenja operacija koji je zastupao Tuhačevski.

TUHAČEVSKI — VOJNI TEORETIČAR I PISAC

Tuhačevski je bio ne samo uspešan vojskovođa u građanskom ratu nego i vojni teoretičar, a ujedno i veoma plodan vojni pisac. Pored nastojanja da se njegovo ime izbriše iz svih historijskih spisa i unište njegovi radovi najveći deo ostao je sačuvan. U svim knjigama koje su izašle u SSSR-u posle 1937. godine falsifikovani su događaji iz građanskog rata kada je u pitanju Tuhačevski i ostali pogubljeni pripadnici starešinskog kadra RKKa. Tako je na primer ugušenje pobune u Kronštatu pripisano samo Vorošilovu, a Tuhačevski se spominje samo kao krivac za neuspeh pred Varšavom.³

U svojim radovima Tuhačevski obuhvata vrlo širok spektar vojnih i političkih tema i odmah se može zapaziti da zahvaljujući poznavanju stranih jezika prati sve glavne probleme razmatrane u modernoj vojnoj literaturi. On poznaje detalje iz historije ratova, kritički objašnjava radove Engelsa, Delbrücka, Mehringa i drugih, a napisao je i predgovor za prevod knjige Debrücka *Historija ratne veštine u okvirima političke historije*.⁴ On još pomnije prati radove modernih vojnih pisaca, a posebno onih koji obrađuju ulogu tenkova, kao što su Fuller, Lidel Hart, a spominje i Charlesa de Gaulla. Napisao je predgovor za prevod knjige G. Fullera *Reformacija rata*.⁵ Kritički se osvrće na Fullеров stav o malim profesionalnim mehanizovanim armijama koje će zameniti pešadiju u budućim ratovima. Vrlo dobro zapaža zastranjivanje Fullera i Lidel Harta, na primer, oko prednosti tenka jednoseda koji bi bio jeftin i tako bi predstavljao osnovu za masov-

³ *Povijest SKPB*, Moskva, 1939.

⁴ G. Delbrück, *Istoria voenogo iskustva u ramkah političeskoj istoriji*, prevod s nemečkog, A. K. Račinskogo, »Novoje Vremja«, Gosizdat, 1930.

⁵ *Skraćeni prevod A. Taubea u redakciji i sa predgovorom M. Tuhačevskog*, Gosvoenizdat 1931.

nu upotrebu. Tuhačevski pravilno zaključuje da pojava tenka i mehanizovanih jedinica nikako ne znači i kraj ratova u kojima će sudelovati i višemilionske mase ratujućih strana. Konačno, on preporučuje da se prilikom čitanja Fullera »odbaci od njega veo fantaziranja, a da se izvuče ono vredno i napredno što je u tim delima sadržano«.

Charles de Gualle nije bio mnogo poznat kao vojni pisac između dva rata. Za njega se više čulo tek nakon poraza Francuske 1940. godine. Ipak, njegovi radovi o potrebi stvaranja krupnih tenkovskih jedinica nisu izmakli Tuhačevskom. Analizirajući službena francuska vojna gledišta neposredno pre drugog svetskog rata on zaključuje: »Francuska vojska koja borbu zasniva na izrazito metodičnoj upotrebi pešadije, artiljerije i tenkova, daleko je od predloga jednog od istaknutih francuskih vojnih pisaca — de Gaulla«.⁶

Tuhačevski je bio i pod uticajem nekih zabluda karakterističnih za to doba. On je verovao da će proletarijat zapadnih zemalja u slučaju imperijalističkog rata protiv SSSR-a stvarno ustati protiv svojih vlastodržaca. Što se, pak, tiče mogućnosti napada Hitlerove Nemačke na SSSR, Tuhačevski nije bio niukakvoj zabludi. U članku *Ratni planovi današnje Nemačke* on veoma precizno objašnjava nemačka gledišta na savremeni rat i mogućnost primene takvog načina vođenja rata protiv SSSR-a i Francuske.⁷ On prvo navodi stavove generala von Sekta, teoretičara munjevitog rata: »Cilj savremene strategije je da postigne rešenje pomoću pokretnih, veoma kvalitetnih, za vođenje operacija sposobnih snaga, a da ne budu ili pre nego što mase budu pokrenute«.⁸ Tuhačevski ulazi u sve detalje i među ostalim navodi i gledište nemačkog generala Mescha koji tvrdi »da se strategijski cilj ispoljava u prenošenju ratnih dejstava na protivnikovu teritoriju, da bi se od samoga početka poremetila njegova vojna organizacija. Stoga valja najpre upotrebiti vazduhoplovne, a zatim motorizovane snage. Odmah iza tih pokretnih snaga treba da se kreću velike trupne mase za stvaranje pouzdane osnove za operacije«.⁹ Tuhačevski navodi i procenu ukupne veličine nemačkih oružanih snaga, kao i Hitlerove revanšističke planove i njegovu antisovjetsku politiku. Taj članak je pisan 1935.

⁶ M. Tuhačevski, *O novoj ratnoj službi RKKA*, »Krasnaja zvezda«, maj 1937.

⁷ »Voenij Vestnik«, 1935, No 4, str. 6—10.

⁸ Ibid.

⁹ »Voenij Vestnik«, 1935, No 4, str. 6—10

godine, ali je vizionarski predvideo događaje koji su se zbili 1941. godine. Krajnje je paradoksalno da čovek koji je najrealnije ukazao na vojne aspekte pretnje od Hitlerove Nemačke bude streljan pod optužbom za zaveru baš sa tom Nemačkom.

U toku druge petoletke sovjetska vojna industrija i naučnoistraživačke ustanove osposobljavaju se za razvoj i proizvodnju modernog naoružanja. Tuhačevski u to vreme intenzivno studira efikasnost novih sredstava ratne tehnike kao što je dalekometna artiljerija, tenkovi, avioni i moderni brodovi ratne mornarice. U toku 1931. godine bio je jedno vreme na dužnosti načelnika za naoružanje RKKA, gde su mu takve studije spadale u redovnu dužnost. Ipak, on je bio vrlo zainteresovan za proučavanje efikasnosti modernog naoružanja da bi iz toga izvukao zaključke o mogućnosti njegove upotrebe za izvođenje ratnih operacija.

U članku *Nova pitanja rata* Tuhačevski kaže: »Stoga je prirodna težnja teorijske vojne misli da najpre doradi do logičnog okončanja taktički i operativni sistem iz 1918. godine. Veći deo vojnih teoretičara, osobito francuske škole, postavlja sebi upravo takav zadatak i time čak ograničava razvoj savremene vojne nauke«. ¹⁰ Ovome se nema šta dodati jer nema ni jednog vojnog stručnjaka posle drugog svetskog rata koji se sa time ne bi složio.

Analizirajući u tom članku ulogu tenkova 1918. godine on kaže: »Svojom ograničenom ulogom tenkovi nisu unosili ništa principijelno novo u pređašnji karakter borbe. Ona se razvijala isto onako kao i uz podršku artiljerijske vatre, a artiljeriji su delimično pomagali i tenkovi«. U daljem razmatranju zaključuje da buduće operacije ne treba da budu kopija pređašnjih oblika, čak ako su i dovedene do njihovog logično okončanog oblika.

Pri razmatranju mogućnosti tenkova on zaključuje da je neophodan u prvom redu brzi tenk naoružan topom najmanje kalibra 76 mm. Za ono vreme to je bila smela tvrdnja, ali se taj kalibar topa pokazao ubrzo kao nepohodan. On, takođe, ukazuje na potrebu brzih tenkova transportera pešadije, kao i tenkova za potrebe inžinjerije. Sva ta njegova predviđanja pokazala su se tačnim.

¹⁰ Gradnju za članak Tuhačevski je pripremio 1931—32, godine, a prvi put je objavljen u »Voenno-istoričeski žurnal«, 1962, str. 62—77.

Tuhačevski nije bio lišen i nekih zablude u predviđanju razvoja novih sredstava ratne tehnike. On favorizuje tenk bez posade sa daljinskim upravljanjem za borbu protiv protivtenkovskih oruđa. Takav tenk bio bi znatno kompaktniji u svojoj konstrukciji i prema tome mogao bi izdržati znatno veći broj direktnih pogodaka PT artiljerije. Ovakvo sredstvo bilo je suviše ispred svog vremena. Činjenica je da su i drugi u svetu priznati stručnjaci za tenkove kao na primer Fuller u nekim svojim idejama znatno više grešili od Tuhačevskog.

Tuhačevski veoma ceni ulogu avijacije i predviđa da će se brzina leta uskoro povećati 2—3 puta (u odnosu na 1931. godinu). U početku drugog svetskog rata to je postignuto. On je predviđao upotrebu dizel-motora u avijaciji, ali takav motor nije ušao u masovnu upotrebu iako su izrađeni neki uzorci. U jednom takvom razmatranju on kaže: »Najzad u najvećoj tajnosti, ali intenzivno radi se na stvaranju mlaznog motora«. ¹¹ Ovo je bilo veoma smelo predviđanje za to vreme, ali, se i ostvarilo.

U toku druge petoletke SSSR postaje jedna od vodećih vazduhoplovnih sila u svetu, i to ne samo po količini aviona nego i po kvalitetu. Sovjetski lovac I-16 je u početku španskog građanskog rata bio ravnopravan protivnik nemačkom Me-109B sa motorom od 450 kW (610 KS). Pred kraj tog rata pojavio se Me-109E koji je imao motor od 810 kW (1100 KS) i sa kojim se I-16 nije mogao meriti, a sa tim avionom u SSSR-u je dočekan drugi svetski rat kao sa osnovnim lovcem.

Početkom tridesetih godina u SSSR-u bili su u naoružanju za ono vreme moderni teški bombarderi koji su ujedno mogli da posluže i kao transportni avioni za prenos tereta i padobranaca. Tuhačevski je favorizovao stvaranje padobranskih jedinica. Bombarder TB-3 mogao je da nosi 35 naoružanih padobranaca sa minobacačima Stoksovog tipa. Kada taj avion spušta desant sletanjem, nosi 50 naoružanih vojnika. U to vreme neke industrijski najnaprednije zemlje nisu raspolegale takvim mogućnostima.

Na manevrima 1934. godine učestvovalo je 600 padobranaca. Na poznatom kijevskom manevru, septembra 1935. godine, izvršen je vazdušni desant velikih razmera na aerodrom 20 km iza linije fronta. U tim operacijama učestvovalo je 1.200 padobranaca i 2.500 boraca vazdušnodesantnih trupa,

¹¹ Ibid.

koji su preneti avionima sa svom opremom i naoružanjem. Na manevrima u Belorusiji, izvedenim takođe 1935. godine, desantirano je 1.800 padobranaca i 5.700 vojnika prevezenih avionima sa celokupnim naoružanjem.

Sve te zamisli isprobane na sovjetskim manevrima na vrlo sličan način koristili su Nemci u osvajanju Holandije, Norveške i Krita sa velikim uspehom. Crvena armija je u toku drugog svetskog rata manje od svih velikih sila koristila vazdušnodesantne operacije.

Čistka koja je započela sa Tuhačevskim zahvatila je i mnoge tehničke kadrove. Dolazi do zaostajanja ne samo vojne misli nego i do zakašnjenja u gotovo svim projektima vezanim za novo naoružanje. U odnosu na vrhunsko naoružanje u svetu SSSR je bio u znatno boljem položaju 1935. nego 1941. godine.

Tuhačevski u svojim radovima razrađuje i sredstva veze, ratnu mornaricu i logistiku. Problemu komandovanja on pridaje poseban značaj. U svome radu *Pitanja komandovanja*¹² detaljno obrađuje probleme uvežbavanja štabova za njihov rad u borbenim uslovima.

TUHAČEVSKI I »DUBOKA BITKA«

Na osnovu proučavanja novog naoružanja i vojne opreme Tuhačevski dolazi do zaključka da je došlo vreme sasvim drugačijih oblika operacija od onih iz 1918. godine. Više od bilo kojeg vojnog teoretičara početkom 1931. godine on forsira potrebu za napuštanjem vojne misli izražene u francuskoj školi, koja je samo usavršavala postupke iz 1918. godine. Nove obrte on prvenstveno vidi u masovnoj upotrebi aviona, a posebno tenkova. Veliki broj tenkova savremene konstrukcije, prema Tuhačevskom, donosi na bojište kvalitativno nove oblike tenkovskih borbi u odnosu na 1918. godinu. Ta novina ogleda se u tome što će se borba tenkovskih sastava razviti odmah u velikoj dubini odbrambenog rasporeda protivnika. U već spomenutom radu *Nova pitanja rata* kaže: »Ostvarivanje duboke bitke, tj. istovremenog tučenja protivnikovog borbenog poretka na čitavoj njegovoj dubini zahteva od tenkova, s jedne strane, da predvode ili prate pešadiju, a, s druge stra-

¹² *Vojna i revolucija*, 1932, knj. 7, str. 1—6.

ne, da pravovremeno prodiru u protivnikovu pozadinu radi njegove dezorganizacije i radi odsecanja njegovih glavnih snaga od raspoloživih rezervi. Taj duboki tenkovski prodor treba da u protivnikovoj pozadini stvori zapreku uz koju treba da budu pritisnute i gde treba da budu uništene njegove glavne snage. Istovremeno taj duboki prodor treba da uništi protivnikovu artiljeriju, poremeti veze i zauzme njegove štabove».

Ovo je iscrpna definicija koncepta »duboke bitke« koja se u praksi kasnije tako i potvrdila. Ipak u ono vreme takva shvatanja su nailazila na veliki otpor od zvaničnih vojnih krugova u zapadnim zemljama izuzev Nemačke, pa i u SSSR-u.

Jedan od najbližih saradnika Tuhačevskog pri razradi koncepta »duboke bitke« bio je Viktor Triandafilov, poznat po knjizi *Karakter operacija savremenih armija*. Prilikom inspeksijskog putovanja, juna 1931. godine, u avionskoj nesreći poginuo je Trandafilov zajedno sa komandantom motomehanizovanih jedinica Kalinovskim. Triandafilov je mnogo pomagao Tuhačevskom da se ideja o »dubokoj bici« oformi i preko *Borbenog pravila pešadije* (BPP) i *Ratne službe* (RS). U RS-29¹³ date su smernice o upotrebi tenkova u sadejstvu sa pešadijom, pri čemu svaki tenk podržava jednu od streljačkih četa koju treba da vuče napred. Tu je naglašeno da tenkovi kao rod vojske ne rešavaju samostalno sudbinu bitke. Pogrešno je shvatanje, piše u tom pravilniku, da se uloga pešadije svodi samo na zauzimanje prostora koji su prethodno očistili tenkovi. Posebna pažnja posvećena je razradi sadejstva pešadije sa artiljerijom i tenkovima i posebno na nivou bataljon — artiljerijski divizion — tenkovska četa.

Tuhačevski je uporno radio na daljoj razradi RS-29, pri čemu mu je u početku pomagao Triandafilov i ostali saradnici. Broj tenkova i aviona u RKKK stalno se povećavao, a na manevrima je proveravan i optimalni način njihove upotrebe. U Ratnoj službi 1936. godine (RS-36) znatno je bolje obrađeno sadejstvo svih rodova koji deluju na jednom pravcu i svekolikoj dubini.

U RS-29 tenkovi su imali samo pomoćnu ulogu, a u RS-36 njihova uloga je mnogo veća. To Tuhačevski obrađuje u članku *O novoj ratnoj službi RKKK*.¹⁴ To je i poslednji rad Tuhačevskog, koji je završen neposredno pred njegovu smrt.

¹³ RS-29 — Ratna služba 1929. godine

¹⁴ »Krasnaja zvezda,« 6. maja 1937.

U to vreme postojale su dve vrste tenkova. Tenkovi za podršku pešadije (PP) služili su da zajedno sa pešadijom neutrališu deo sredstava protivtenkovske odbrane i mitraljeskih gnezda. Pored toga, postojali su tenkovi daljinjskog dejstva (DD) čije je napredovanje, takođe, praćeno artiljerijskom vatom koji bi se nakon toga probijali u dubinu protivnikovog rasporeda.

U članu 188, RS-36, na koji Tuhačevski posebno ukazuje, stoji: »U svim situacijama juriš tenkova na prednji kraj mora biti obezbeđen artiljerijskom podrškom i nije dozvoljen bez nje i u dejstvima glavnih snaga, kao i za vreme izviđanja«.

Tuhačevski posebno ukazuje na razlike koje su nastale zbog masovnog uvođenja u upotrebu tenkova i avijacije. To njegovo rezonovanje može se sumirati na sledeći način. Donedavno je razbijan samo prednji kraj protivničkog rasporeda i time je stvoreno udubljenje na njegovom frontu. Protivnik je mogao da dovuče svoje rezerve i eliminiše opasnost proboja. Savremena borbená sredstva omogućuju da se protivnik uništava na celoj dubini, a da njegove rezerve mogu biti zaustavljene u približavanju ugroženom odseku. Danas raspolazemo takvim sredstvima kao što su vazdušni i tenkovski desanti. RS-36 kaže: »Protivnik mora biti blokiran na čitavoj dubini svoga rasporeda okružen i uništen« (član 164).¹⁵

Ovo razmatranje Tuhačevskog moglo je poslužiti generalu B. Rogersu kao uvod za njegov doktrinarni koncept o napadu na snage iz dubine (»Follow-ov Forces«), a takođe i D. A. Starry je to mogao koristiti kao uvod za »Vazdušno-kopnenu bitku«. Razlika je samo u oslanjanju na druga oružja i senzorske uređaje koji bi omogućili da se neprijatelj na daljinu vidi a zatim uništi. Razlika je i u tome da su ideje Tuhačevskog dokazane u drugom svetskom ratu i na protivniku istog tehnološkog nivoa (Francuska — Nemačka), dok bi ova druga dva koncepta bila teško sprovodljiva za protivnika na približno istom tehnološkom nivou. Prema gledištima Tuhačevskog tenkovi DD shodno novoj *Ratnoj službi* treba da prođu kroz front protivnika i da zauzmu pravce njegovog povlačenja. To je, u stvari, glavna razlika u pogledu uloge tenkova u RS-36 u odnosu na RS-29.

U istom članku Tuhačevski obrađuje probleme odbrambene borbe. U RS-29 polazilo se od stava da glavnu snagu

¹⁵ Ibid.

protivnika u napadu čini njegova artiljerija i pešadija. Zbog naraslog broja tenkova u RS-36 pri organizaciji odbrane najvažnija, ali u isto vreme i najsloženija je protivtenkovska odbrana.

U razmatranju duboke bitke Tuhačevski daje posebno mesto i vazdušnodesantnim jedinicama, koje predstavljaju efikasno sredstvo za potpuno okruženje neprijatelja na zadanom pravcu.

Konačno, može se sagledati evolucija od koncepta »duboke bitke« prema Tuhačevskom do sovjetskog doktrinarnog koncepta »dubokih prodora (udara)«, koji se do danas zadržao. U osnovi ideja je ista, samo što je udarna grupa tenkova daljnjeg dejstva (DD) iz vremena Tuhačevskog zamenjena operativnomanevarskim grupama i to stavljeno u mnogo veći prostorni okvir. Udarne grupe tenkova (DD) trebalo je da izvrši duboki tenkovski prodor u pozadinu protivnika, da dezorganizuje njeno funkcionisanje, poremeti komunikacije i zauzme njegove štabove. Sve to, samo u znatno većem obimu, trebalo bi da urade i operativnomanevarske grupe i zbog toga je taj koncept godinama predstavljao ozbiljan problem za oružane snage NATO-pakta u Evropi.

Ipak, potrebno je uzeti u obzir da je u vreme Tuhačevskog, a i nešto kasnije, tenk bio u mnogo povoljnijem položaju u odnosu na protivtenkovsku odbranu nego što je danas. Prema tome, moglo bi se reći da su ideje Tuhačevskog o »dubokoj bici« bile u boljem skladu sa tehničkim razvojem tog vremena nego što je to koncept »dubokih prodora« danas. Makaze između efikasnosti tenka i protivtenkovskog oružja sve više se zatvaraju na štetu tenka.

Nemci su oduvek pokazivali mnogo više sposobnosti za brzo prihvatanje i sistematsku razradu tuđih inovacija od stvaranja sopstvenih. I u ovom slučaju oni su odlično razradili ideje do kojih je došao Tuhačevski u periodu od 1929. do 1936. godine. Oni su im još dodali svoj teutonski smisao za precizno ratovanje dok sve ideje po utvrđenom scenariju. Time su postigli ogromne početne uspehe u munjevitom delu rata, ali su dočekali da prema tim istim principima i sovjetski tenkovi stignu u Berlin.

Posle rehabilitacije Tuhačevskog njegovi radovi su postali poznati u svetu. Činjenica je da mu se i van SSSR-a odaje veliko priznanje kao vojnom teoretičaru i stvaraocu koncepta »duboke bitke«. Nakon što je u SAD avgusta 1982. godine

proklamovan novi zvanični priručnik kopnene vojske FM 100-5 (U.S. Army Field Manual 100-5) u vezi sa doktriniranim konceptom Vazdušno-kopnene bitke, a kod NATO-snaga već spomenuta FOFA, studije novog načina operativnog razmišljanja na Zapadu postaju neminovne. Javlja se i nove knjige o »dubokoj bici«. Interesantno je mišljenje britanskog vojnog pisca, dobrog poznavaoa upotrebe tenkova Richarda Simpkina: »Tuhačevski je bio osnivač moderne sovjetske vojne nauke. Bez obzira, što može netko misliti o sovjetskom političkom sistemu kao i o stvarnim mogućnostima sovjetske armije, ne može se osporiti da je u maršalovo vreme (Tuhačevskog) i ponovo od 1942. naovamo sovjetsko vojno razmišljanje i pisanje ostalo daleko ispred svega što je učinjeno drugde. Čak i učenici Moše Dajana su spremni da to potvrde. Taj odličan način razmišljanja je ipak ograničen na operativni i taktički nivo ili, kako bi se to danas reklo, na nivo osnovnog ratnog teatra«. ¹⁶

Redak je slučaj da se vojni pisci Zapada upuštaju u ovakve pohvale sovjetskoj vojnoj nauci. U ovom slučaju to je učinjeno da bi se Tuhačevskom odalo zasluženno priznanje.

SUMMARY

MARSHAL TUKHACHEVSKY — CREATOR OF THE »DEEP BATTLE« CONCEPT

The advent of tanks in the armory of the Entente forces by the end of the World War One was a forerunner of new possibilities in carrying out of combat operations but came too late to make possible a more positive assessment of their role in combat.

During the period between two world wars, military theoreticians in France, Great Britain and USA, with but rare exceptions (Fuller, de Gaulle), did not accept introduction of changes to war so that it would become the war of manoeuvre, even when the capabilities of the tank and the combat support aircraft became evident.

There exists a widely spread wrong belief that first in Germany appeared ideas on introduction of radical changes to combat operations, based on the new role of tanks and combat support aircraft. A careful consideration of facts shows that in the 1929—1936 period the Soviet Marshal Tukhachevsky, with his associates, defined and thoroughly elab-

¹⁶ Simpkin in association with J. Erickson, *Deep Battle, The Brainchild of Marshal Tukhachevskii*, »Brassey's Defence Publishers«, London, 1987.

borated a »deep battle« concept based on deep penetrations made by tank units. After his tragic death in Stalin's purges, however, his works were hidden from the public and came to be known again after his recent political rehabilitation. From these works the conclusion can surely be drawn that he was a highest level military theoretician who had very clearly seen and understood the impact of the technological progress of that period on the changes in the art of war.

RESUME

LE MARECHAL TOUKHATCHEVSKI — AUTEUR DE LA CONCEPTION »BATAILLE EN PROFONDEUR«

L'apparition des chars vers la fin de la première guerre mondiale dans les formations de l'Entente a annoncé des possibilités nouvelles en matières des opérations, mais elle s'est faite trop tardive pour que l'on ait pu confirmer avec plus de certitude le rôle du char.

Dans l'entre deux guerres, les théoriciens militaires en France, en Grande Bretagne et aux Etats-Unis, sauf de rares exceptions (Fuller et de Gaulles), n'admettent pas de changements radicaux dans le cadre d'une guerre de manoeuvre même lorsque les possibilités d'utiliser les chars et les avions en soutien étaient devenues évidentes.

Souvent on pense à tort que c'était en Allemagne que virent le jour les idées des changements radicaux dans l'exécution des opérations où les chars et l'aviation en soutien jouaient un rôle nouveau. Une étude approfondie des faits de voir qu'en URSS, de 1929—1936, le Maréchal Toukhatchevski avec ses collaborateurs avait défini et élaboré en détail la conception de »bataille en profondeur«, fondée sur de profondes percées des chars. Après sa mort tragique, due aux purges de Stalin, ses travaux ont été condamnés à être loin de la portée de l'opinion publique et n'ont été révélés qu'après la réhabilitation du Maréchal. Ces travaux permettent de conclure qu'il s'agissait d'un théoricien militaire du plus haut rang qui avait remarquablement bien envisagé l'influence des progrès technique-technologique de son temps et les changements que ceux-ci pouvaient entraîner dans le domaine de l'art de la guerre.

РЕЗЮМЕ

МАРШАЛ ТУХАЧЕВСКИЙ — ТВОРЕЦ КОНЦЕПЦИИ „ГЛУБОКОГО БОЯ“

Своим появлением под конец первой мировой войны на стороне Антанты танки расширили возможности проведения операции, но короткое время их боевого использования не позволило надежно определить их роль.

В периоде между войнами военные теоретики во Франции, Великобритани и США, за исключением одиначек (Фуллер и де Голль) не принимали радикальных изменений в маневренном типе войны, даже и тогда, когда возможности танков и самолетов поддержки стали очевидными.

Часто ошибочно считается, что впервые в Германии родились идеи о радикальных изменениях в проведении операции с новой ролью танков и авиации поддержки. Внимательно изучение фактов показывает, что в периоде 1929—36 гг. в СССР маршал Тухачевский со своими сотрудниками определил и подробно разработал концепцию „глубокого боя“, основанную на глубоких танковых прорывах. После его трагической смерти в сталинских чистках, его работы скрывались от общественности и стали известными только недавно, после его реабилитации. На основании его трудов можно сделать вывод, что речь идет о военном теоретике высшего уровня, который отлично понимал влияние техничеcко-технологического прогресса того периода на изменения в военном искусстве.